

էին սովորականից վաղ, շատ վաղ, ու ժամ էին տանում. դուրսը ցուրտն էր, մոռթ, բայց այնտեղ ժառնում հարկւրաւոր, հաղարաւոր մոմեր էին վառուում խորհրդաւոր լոյս և ջերմութիւն սփռում... լոյս և ջերմութիւն մեր մանկական հոգւոյ մէջ, որ յաւիտեան անշիջանելի պէտք է մնայ, եթէ դառնանք և լինինք կրկին իբրեւ անմեղ մանուկներ...

Որչափ աւելի գեղեցիկ էր և փառաւոր արդեօք այն երեկոն, երբ այս սքանչելի խորհուրդն առաջին անգամ յայտնուեցաւ աշխարհին, երբ աղքատ մսուրքի մէջ գրած էր այն հրաշալի Մանուկը, որ խաղաղութեան իշխան պէտք է լինէր՝ դայլը գառան հետ ծարակել տալով առիւծը որթի հետ, հաշտ ու հնազանդ, միասեղ վարելով... իսկ հրեշտակները երգում էին վերեւից, բայց թեպէտ հովիւները ձայնակցում ներքեւից՝ Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն... Որչափ պայծառ էր և գեղեցիկ նաև այն առաւօտը, երբ աստուածային Մանուկը լցեալ արդէն հասակաւ և շնորհօք, բայց հեղ և խոնարհ միշտ իբրեւ անմեղ մանուկ, իբրեւ անարատ գառն Աստուծոյ՝ յայտնուեցաւ Եփրատի խաղաղ ափերում, ապաշխարութեան մկրտութիւն ընդունելու ԅովհաննէս Մկրտչից:

Զուր տեղը չէ, որ Հայաստանեայց ս. Եկեղեցին այդ երկու սրբազան յիշատակները միացնում է ի մի անբաժան տօն սուրբ Եղիշտութեան. Բեթղեհեմի այրից սկսած մինչև Եփրատի ափը մի լուսաւոր յայտնութեան անընդհատ շրջան է, որի վերայ երկնքից ծագած Արեգակը խաղաղութեան լոյս է սփռում և մարդոց ի հաճութիւն հրաւիրում՝ հրաւիրում գանել իրենց որոնած երջանկութիւնն այն երանաւետ աշխարհի մէջ, ուր թաղաւորում է արդարութեան և ճշմարտութեան ուսուցիչը՝ մանուկ Բրիստոս, աշխարհի մեղքը իւր վերայ վերցնող Աստուծոյ գառը Բրիստոս:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻ 2. *

«Ակիցքն աւեսարանի Եփրատի Գրիստի Որդոյ Աստուծոյ, որպէս և գրեալ է ի մարգարէս. Անաւաթիկ ևս առաքեալ գիտեշտակ իմ առաջի խոյ, որ հանդիմանացի զանապարհս քո առաջի խոյ. Զայն բարբառոյ յանապաթիս պատմաս արարեմ զանապարհ Տեառն ևս ողիկ արարեմ զշաղիս ևնրա: Եւ եղև՝ զի ԅովհաննէս մկրտէր, և քաղցր մկրտութիւն ապաշխարութեան ի բողոքիս մեղաց:»

Ժամանակակից քննադատների մեծագոյն մասը մեր կանոնական չորս աւետարանների մէջ ամենահինը համարում է Մարկոսի աւետարանը, և ահա այդ աւետարանի սկզբում կարգում ենք յառաջ բերած աղբերը, որոնց ուղիղ իմաստը որոշելու համար դարերի ընթացքում հաղարաւոր մեկնաբաններ, զործ են դրել իրենց սրամտութիւնը, սակայն զեռ այժմ հաստատ կարելի չէ ասել, թէ նոցա տուած բազմաթիւ բացատրութիւններից ո՞րն է ուղիղը: Առաջին դժուարութիւն պատճառող հանգամանքն այն է, որ թէ յունարէն բնագրի ամենահին ձեռագիրները և թէ թարգմանութիւնները մի քանի կարեւոր կէտերում տարբեր ընթերցուածներ են ներկայացնում: Այսպէս՝ փոխանակ «ի մարգարէս» գրեթէ բոլոր հին (ինչպէս նաև հայերէն մի քանի **) ձեռագիրների մէջ կարգում ենք «յեսայի մարգարէս» «և» պակաս է մի քանի նշանաւոր ձեռագիրների մէջ «քարոզէր» բառից առաջ, որով մեծ փոփոխութիւն կարող է յառաջ գալ բնագրի իմաստի մէջ. այլ և մի շարք ձեռագիրներում «Եփրատի Բրիստոսի» խօսքերից յետոյ պակաս է «Որդւոյ Աստուծոյ», պակաս է բնագրի մէջ հայերէնի «և»-ը՝ «եղև զի ԅովհաննէս» նախադասութեան սկզբում:

Ընդհանուր առմամբ ներկայ հաստուածը երեք կերպ հասկանալ կարելի է: Սոր մեկնաբաններից շատերը վերջակէտ են գնում՝

* Մենք նպատակ ենք դնում ստուգելով մի շարք յոյուածներ սկսել, որով պէտք է ծառայեն աւեսարանի դժուարութեան իմ բխումացութիւնների երկակայ հաստատներ պարզաբանելու և նոցա կրօնական-բարոյական բովանդակութիւնը խորհրդածութիւնների նիւթ դարձնելու:

** Տես. Զօհրապիան հրատ. Աստուածաշունչ. Ծան.

«Սկիզբն աւետարանի Յիսուսի Բրիստոսի (Որդւոյ Աստուծոյ)» խօսքերից յետոյ, ընդունելով այդ խօսքերն իրրեւ վերնագիր ամբողջ զրքի (ոմանք միայն առաջին պրակի) համար, որով ուրիմն Մարկոս կամեցել է աւելի թէ նա զիտաւորութիւն ունի իւր այս զրուածքի մէջ պատմելու Բրիստոսի աւետարանի սկիզբը կամ ինչպէս սկսուիլը (շարունակուիլն ու տարածուիլը ուրիշներին թողնելով): Հին մեկնաբաններն ընդհակառակն վերջակէտ դնում են «զշաւիղս նորա» խօսքերից յետոյ և թարգմանում են մօտաւորապէս այս իմաստով. «Յիսուս Բրիստոսի աւետարանի սկզբնաւորութիւնը եղաւ այնպէս, ինչպէս որ գրուած է մարգարէութեանց (կամ Նսայի մարգարէութեան) մէջ, թէ եւն»։ Նրբորդս ըստ մեզ բնագրի ոգուն աւելի համապատասխան՝ բացատրութիւնն է, ամբողջն իրրեւ մի պարբերութիւն ընդունելով՝ մարգարէական վկայութիւններն, իրրեւ միջանկեալ, փոխադծի մէջ առնել և թարգմանել. «Յիսուսի Բրիստոսի աւետարանի սկիզբը (կամ սկիզբ դնողը)—ինչպէս որ գրած է մարգարէութեանց մէջ (կամ համաձայն մարգարէութեանց)—եղաւ Յովհաննէս եւն»։ Այս բացատրութիւնն աւելի հաւանական կը դառնայ մանաւանդ այն դէպքում, եթէ մի քանի նոր քննադատների հետ ընդունենք, որ Մարկոս (ինչպէս և միւս աւետարանիչները *) սկզբում գրած է եղել միայն. «Որպէս և զրեալ է յնսայի մարգարէ. Չայն բարբառոյ յանապատի եւն»։ իսկ յետոյ մի օտար ձեռք ուրիշ տեղից առնելով ** աւելացրել է. «Ահաւասիկ ես առաքեմ եւն»։ որով յառաջ է եկել այն, արդէն Գ. դարում քրիստոնէութեան ռեբերիմ թշնամի Պորփիրոսի համար ծաղրի առարկայ դարձած՝ անյարմարութիւնը, որ Նսայի մարգարէի անուան ներքոյ կարդում ենք նախ մի վկայութիւն Մաղաքիա մարգարէից *** և ապա միայն բուն Նսայի մարգարէից առնուած վկայութիւնը 1, Անշուշտ այդ անյարմարութիւնը նկատելով է

նաեւ, որ շատ ձեռագիրների մէջ փոխանակ «յնսայի մարգարէ» զրեւ են «ի մարգարէս»։

Սակայն այսպիսով դեռ բոլոր դժուարութիւնները չեն վերջանում. պարզաբանութեան կարօտ է առանձնապէս ինչպէս տկնարկեցինք, վերջին նախագասութիւնը։ «Մկրտէր» և «քարոզէր» բայերը բնագրի մէջ արտայայտուած են ներկայ դերբայով, որ միջոց է տալիս առաջինն իրրեւ «Յովհաննէս» անուան մակդիր ընդունել և («քարոզէր» բայից առաջ «և»-ը վերցնելով) թարգմանել. «Յիսուս Բրիստոսի աւետարանի սկիզբը—եղաւ Յովհաննէս Մկրտիչ, որ անապատում քարոզում էր ապաշխարութեան մկրտութիւն՝ մեզաց թողութեան համար»։ մինչ հակառակ դէպքում թարգմանութիւնը կը լինէր. «—Յովհաննէս, որ մկրտում էր անապատում և քարոզում ապաշխարութեան մկրտութիւն»։ — Յամենայն դէպս աւետարանի մտքին հակառակ զնացած չենք լինի, եթէ նորա զրքի յառաջորանին մօտաւորապէս այսպիսի մի իմաստ տանք. Յիսուս Բրիստոսի աւետարանի քարոզութիւնը * (որ իմ պատմութեան նիւթը պէտք է կազմէ) սկսուեցաւ մարգարէների զուշափութեան համաձայն, նորանով, որ Յովհաննէս յայանուեցաւ անապատում և մկրտում էր ու ապաշխարութիւն քարոզում։

Առանց մեծ խորհրդի չէ, որ աւետարանի սկիզբը Յովհաննէս Մկրտիչ եղաւ, որ Հին և Նոր կտակարանի մէջտեղ՝ Բրիստոսի փրկարար յայանութեամբ մեր առաջ բացուած երանութեան զրախտի դրան, այդ ուղտի բրդէ զգեստ հագած և մաշկեղէն զօտի կապած՝ մարախով և վայրենի մեղրով կերակրուող խիստ մարդն է կանգնած։ յիշուեցան ինչպէս համար անապատ զուրս եկաք ** հարցնում է Փրկիչն այն ժողովրդին, որ ողորուած վազել էր մի օր Յովհաննէսի ետեւից և ապա յուսախար ետ քաշուել, կարծում էիք թէ ձեր դատարկ քմահաճութիւն-

* Մատթ. Գ. 3. Դուկ. Գ. 4. ** Մատթ. ԺԱ. 10.

*** Մաղ. Գ. 1.

եւ. Խ. 3.

* Սովորաբար բարգձմանով են այն աւետարաններ, որի առարկան է Յիսուս Բրիստոս, կամ որ իստում է Յ. Գ. ի մասին։ ** Դուկ. Է. 24.

ների համաձայն շարժող մէկին պիտի տեսնէք, որ ինչ կողմն ուզենաք այն կողմը թեքուի. կամ հարուստ իշխանութեան տէր մէկին, որ ձեր առաջ ևս հարստութեան ու իշխանութեան դուռ բանար, առանց աշխատութեան մտնելիք ու փափուկ կեանք վայելիլիք. չորաչար սխալուում էիք, երբ այդ էիք փնտրում անապատի մէջ՝ այդպէս էիք հասկանում ձեր հայրերին եղած աւետեաց կատարումը: Մովսէս աստուածախօս մարգարէից, Ամենակալ Տիրոջ նախանձով վառուած եղիայից ի վեր բոլոր այն մարդիկ, որոնք Աստուծոյ խօսքի ճշմարիտ թարգմաններ, ապագայ փրկութեան աւետույներ են հանդիսացել՝ հակառակ են եղել միշտ ամբոխի հաճոյքին, անողոք թշնամի մեղիութեան՝ և փափկութեան. և եթէ դուք մարգարէութեան այդ անսուտ ողին փնտրելիք Յովհաննէսի մէջ, կը ծանաչէիք որ նա յիշատի մարգարէ է, և ամենամեծը մարգարէներից, որովհետեւ իւր քարոզութեան մէջ ամփոփում է այն ամէնը, ինչ որ միւս մարգարէները միատեղ ասել էին՝ որովհետեւ յայտնի կերպով մասնացոյց է անում այն փրկութիւնը, որ ուրիշների համար ստուերի մէջ թաղնուած մի ակնկալութիւն էր միայն:

Եովհաննէս Մկրտչի խօսքն ու զորքը շատ ընդարձակ տեղ չեն բռնում՝ ամբողջը մի «ապաշխարեցէք» բառով արտայայտել կարելի է, բայց այդ բառը երկար դարերի պատմութիւն է պարունակում՝ այն ամենակարեւոր խրատը, որ մարդկային կեանքը Փրկչի յայտնութիւնից առաջ ընծայել կարող էր՝ Նորա յայտնութեան անհրաժեշտութիւնը ցոյց տալով: Ծախ քան Աստուծոյ արքայութիւնը կամ յաւիտենական երանութիւնը մտաշնչի կը լինէր մարդոց համար, նոքա պէտք է այն եղբայրացութեան դային, որ իրենք իրենց, այնպէս ինչպէս կան, ոչ մի բանի հասնել չեն կարող՝ չեն կարող խեղճան և տեսական երջանկութեան հասնել, մինչև որ չթօթափեն վերայից և չմերժեն իրենց զգայական ցանկութիւնների պատրաստած կարծեցեալ երջանկութիւնը, չթօթափեն և չմերժեն այն մեղքը, որ բաժանում է իրենց ճշմարիտ երջանկութեան միակ աղբիւրից՝ Աստուծուց:

Ահա թէ ինչու Աստուծոյ արքայութեան կարապետ՝ ապաշխարութիւն քարոզող Եովհաննէսը պէտք է հանդիսանար. երկնային հարստեաց փեսայի ըստնկամ՝ այդ չուտող և չխմող, աշխարհի բոլոր դուարձութիւններից խոյս տուող անապատի մարդը լինէր: Երկնային հարստեաց ուրախութեան նա ինքը մասնակից չէ, այլ զրսից միայն լսում է փեսայի ձայնը և հրճուում. մարգարէ էր նա միայն, տեսնում էր հոգւով դալիք փրկութիւնը, բայց այդ փրկութեան բոլոր խորհուրդների մէջ թափանցել չէր կարող: Ուստի և երբ հանդէս է գալիս խեղճան միջնորդը փրկութեան, և զործում է իշխանաբար՝ զործելու, որոնք տարբեր էին Եովհաննէսի և նորանման երկիւղածների սպասածից, գծում է տիրաբար նոր շաւիղների, որոնց վերայ հինն առանց այլեւայլութեան, առանց վերանորոգման ոտք պիտի չդնէր՝ նա շուարում և տատանում է առ վայրկեան, հարցնում է ինքն իրեն և հարցնել է տալիս իւր աշակերտների միջոցաւ. «Դու ևս որ զալոցն ես, եթէ այլում ակնկալուց»։ Հին ուխտի ներկայացուցիչ էր նա և երկրի վերայ ունեցած նորա մեծ կոչումը թոյլ չէր տալիս այնու ամենայնիւ այդ ուխտի սահմաններից ելնելու և նորի մէջ թեւակոխելու. այդ նկատմամբ նոր ուխտի յետին ժառանգը, Աստուծոյ արքայութեան մէջ փոքրիկը մեծ է նորանից: Սակայն Տիրոջ կարապետը իւր այդ սահմանափակութեամբ և փոքրութեամբ հանգեւ յանձնափա պատկառելի է քրիստոնեայ մարդկութեան համար, և պէտք է մնայ. Տիրոջ այն հաւատարիմ սպասաւորներից է նա, որ իւր զորքը վերջացնելուց յետոյ՝ «ծառայք անպիտանք էաք, զոր ինչ պարտն էաք առնել՝ արարաք» ասաց համեստութեամբ և հեռացաւ, բայց նորա անունը մնաց կենդանի իբրեւ ամենապատուական ծառայի անուն և նորա զորքը անքակտելի կերպով կապուած պէտք է մնայ իւր Տիրոջ զործի հետ, փրկութեան աւետարանի առաջին էջը կազմէ:

Ապաշխարութեան մկրտութիւն էր քարոզում Եովհաննէս. խեղճան մկրտութիւն՝ Հոգւոյ մկրտութիւն, որ մարդու մէջ բուն դրած մեղքը ջնջում և ընդունակ է դարձ-

նում մի նոր հոգեւոր կեանքի՝ նա տալ չէր կարող այլ ինքն իսկ կարօտ էր այդպիսի մերկրաութեան: Բայց նորա ապաշխարութեան մկրտութիւնը կենդանի և շօշափելի օրինակով ցոյց էր տալիս, որ ակնկալեալ և իւր կարագեաութեամբ սկսեալ Աստուծոյ արքայութեան ուրախութիւններին մասնակից լինելու իրաւունք չէ ընծայում ոչ Արքահամի զաւակ լինելը և ոչ ուրիշ որ և է արտաքին արտօնութիւն: այլ միայն մի լուրջ նախապատրաստութիւն՝ սրտագին ապաշխարութեամբ, հոգեւոր լուսացմամբ, Ամենակալի առաջ մինչ ի գետին խոնարհելով սեփական բոլոր ցանկութիւններն ու կրքերը թողնելով և Սորա սուրբ կամքին միայն հպատակելով:

Զուր տեղը չէ, որ առանձնապէս հայ ժողովուրդը մեծ սիրով կապուած է «եօթնանուն սուրբ Կարապետի» հետ և բազմաթիւ գեղեցիկ շատ անգամ բոս երեսութիւն նորա պատմական կոչման անհամապատասխան, աւանդութիւններ ու երգեր է հիւսել նորա անուան շուրջ: շարաքաղղ կեանքի գառն հարուածները սովորեցրել են՝ խոր ըմբռնելու յանձին Ս. Յովհաննէսի մարմնացած ապաշխարութեան և յօժար կամքով զրկանքներ կրելու անհրաժեշտ կարիքը ճշմարիտ քրիստոնէի համար: Ս. Կարապետից իւր սրտի մոռաւտն առնելու նպատակաւ եօթ տարի պապահոգ ուխտաւորը խորհրդաւոր կերպով ենթարկուում է քրիստոնէութեան այն ամենամեծ գաղափարին, թէ սրբութիւն և զգաստութիւն անհրաժեշտ պայմաններ են սրտի սուրբ իղձերին հասնելու համար, թէ երանութեան գրախօս ծանապարհը նեղ է, փուշ ու տատակով ծածկուած, և խոտամբերութեամբ այդ փշերը կոխել, կրքերը սանձելով և ցանկութիւնները սահմանի մէջ դնելով այդ նեղ ծանապարհը բռնել պէտք է:

Այսպէս ահա Տիրոջ ձգնազգեաց կարարագեալ առաջնորդում է իրեն հեռեողներին և իւր քարոզի համաձայն ապաշխարողներին գէպի Երկնային գրախօս, գէպի Աստուծոյ արքայութիւն և ճշմարիտ անանց ուրախութիւն:

ՀԵՐՈՎԴԵՍ ՄԵԾ.*

Այս անունը ծանօթ է ամբողջ քրիստոնէայ աշխարհին, իբրեւ ամենադարհօրէնի և առեկի բռնաւորի անուն՝ Բեթղէհէմի մանկանց կոտորածի պատմութիւնից. մասնաւորապէս մեր մէջ նա յայտնի է նաեւ այն յարարութիւնից, որ Խորենացու պատմելով եղել է Հերովդէսի և Արգար թագաւորի մէջ: Սակայն թէ ինչ մարդ էր նա իսկապէս և ինչ գեր է կատարել պատմութեան մէջ՝ շատ քրէներ երեւի այդ մասին որոշ գաղափար ունին, և ուրեմն շատերի համար հետաքրքիր պէտք է լինի համառօտ կենսագրութիւնն այդ արիւնածարաւ թագաւորի, որի անունը կապուած է խաղաղութեան և ճշմարտութեան թագաւոր՝ աշխարհի Փրկչի յայտնութեան հետ:

Հերովդէս հին ագնուական ցեղից չէր: Ինչպէս յայտնի է Փրկչական թուականից 168 տարի առաջ Մատթէ քահանան Անտիօքոս Դ. Եպիփանի հանած հալածանքի դէմ դուրս բարձրացրեց և վրէժխնդիր հանդիսացաւ Խորայէլի Աստուծոյ սրբութիւններին հասցրած անարգանքի համար, նորա հերոս որդին՝ Յուդա Մակարէ, հայրենի կրօնի նախանձախնդիր մի քաջարի խմբի գլուխ անցած, ոչ միայն Երուսաղէմը մաքրեց այլազգիներից և Տիրոջ պաշտամունքը վերահաստատեց, այլ և սկիզբ դրաւ մի անկախ հրէական իշխանութեան, որ նորա եղբոր Թու Յուդա Արիստորուզոսի օրով, 105 թ.-ին Ն. Բ., թագաւորութեան փոխուեցաւ: Մատթէի մի նախահօր անունով այս իշխանական տունը, որ շուտով քահանայապետութիւնն ևս սեփականեց, Հասմոնեան է կոչուում, կամ Յուդա Մակարէի անունով Մակարայից: Այս տան վերջին շահաւիղն էր մեր պատմութեան մէջ ծանօթ Հիւրկանոս Բ. մեղի և անընդունակ քահանայապետը, որդին նշանաւոր Ալեքսանդրա թագուհու, որ մեծ ընծաներով ընդունել էր Հայոց Տիրքան Բ. թագաւորին, երբ նա ահագին զօրքով Պաղեստինի վերայ արշաւեց: Հիւրկանոսի ա-